

FOLLAS NOVAS

REVISTA DE ESTUDOS ROSALIANOS

PADRÓN 2019

MANUEL LORENZO BALEIRÓN

“De Padrón polos camiños” *Ruta Rosalía de Castro*

FUNDACIÓN ROSALÍA DE CASTRO

“De Padrón polos camiños”

RUTA ROSALÍA DE CASTRO

Aínda que sabemos que escoller un itinerario é de algún xeito elixir entre as teselas dun mosaico, iluminar algunhas para deixar outras na penumbra, tamén é certo que o esencial da vida de Rosalía transcorreu arredor dese triángulo máxico de nomes que nos deixou nun dos poemas dos adeuses:

*Padrón...!, Padrón...!
Santa María...Lestrobe...
Adios! Adios!*

Transgresora, heterodoxa, radical, Rosalía de Castro puxo en cuestión o mundo inxusto no que lle tocou vivir. A demanda de xustiza social, a reivindicación da condición da muller, a defensa do país, a da lingua, conforman a urdime que sustenta dos seus versos. Pero tamén baixou ata os profundos de nós, non só da alma individual, senón tamén da nosa conciencia como pobo.

Coma respondendo a un chamado ancestral, foi aquí onde Rosalía recolleu as palabras emprastadas coas que despois irá tecendo os seus poemas. “Que así mo pediron, / que así mo mandaron, / que cante e que cante / na lingua que eu falo”. Deixémonos ir da súa man pola Terra de Iria adiante, “este tempo soave, estas campías”, desandando os camiños que tamén percorreron os seus pasos.

1. LESTROBE. TORRES DE HERMIDA

Torres de Hermida. Lestrobe (Foto M.L. Baleirón)

Nas Torres de Hermida de Lestrobe, onde casou súa tía Maripepa co morgado Gregorio Hermida, á sombra da “parra de albariñas uvas”, pasou Rosalía algúns dos días máis felices. Entre mirtos, buxos, castaños de indias e loureiros, “limoeiros e laranxos / que o verde musgo sombrean”. No pousadoiro da Durmida, como lle chaman aínda os da aldea, nacéronlle os xemelgos Gala e Ovidio e escribiu prosas e poemas.

*Como chove miudiño,
como miudiño chove;
como chove miudiño
pola banda de Laiño,
pola banda de Lestrobe.*

O seu curmán Pepe Hermida defendeu que ficase enterrada na Adina. “¡Quero quedar onde os meus dores foron!”. O fidalgo de longas barbas, debuxado por Castelao, escribía encendidos versos louvando os “cortornos indecisos” das viúvas de Padrón e seica entrou na catedral cunha escopeta para matar o apóstolo. En Lestrobe criouse tamén Eduardo Ruiz Pons, amigo da familia, que loitou con Garibaldi. Aquí estaban ela amais Murguía nos días en que estalou a Gloriosa, a Revolución de 1868, e nestes aposentos pintou en 1880 Modesto Brocos o seu retrato.

Sempre se dixo que Rosalía escribía á sombra dun érbedo. Cando moito despois secou a vella árbore, o dono das Torres naquel tempo, o republicano Xosé Batalla, mandou chamar os veciños de Lestrobe e cavaron unha gran gabia para enterrala con respecto, coma se dunha persoa se tratara.

2. PADRÓN. ESTATUA DE ROSALÍA ESPOLÓN

“I a Padrón, ponliña verde, fada branca ó pe dun río”. Se algún centro hai da cartografía rosaliana, estamos nel. A estatua de Rosalía do Espolón é obra de José María Mateos, discípulo de Asorey, e inaugurouse na Pascua de 1957. Todo se arremuíña arredor desta escultura. Ecoan o discurso de Otero Pedrayo e os poemas de Aquilino Iglesia Alvariño na homenaxe multitudinaria a Cabanillas que se celebrou aquí un ano despois. Ese Sar que hoxe “baixa marmurando

Estatua de Rosalía. O Espolón. Padrón.
(Foto M.L. Baleirón)

leve”, nos invernos de antano podíase virar nun deus fluvial entolecido que convertía Padrón por unhas horas nunha pequena Venecia. Rosalía veu como se derrubaba o templo gótico de Xelmírez, para edificar esta igrexa gris de agora, na que se garda o Pedrón, a ara romana dedicada a Neptuno polos irienses, á que se amarrou despois barca de pedra xacobeá.

Algo fomos cambiando desde aquela. Xa non hai feira de gando na “parda sombra” do Souto, pero os domingos achéganse ata Padrón outros feirantes. Rosalía contémplaos desde o alto pedestal cos seus ollos de pedra e regatea con eles para si. Na outra punta da alameda, o tamén ilustre escritor Camilo José Cela, con dúas grandes esferas de granito diante del, agarda unha partida de bolos imposible. Vinde

ver os mariñeiros da Arousa nas mareas altas do verán subindo polo Sar nas dornas da preguiza. Escoitade Ombra mai fu, de Haendel, baixo a bóveda verde dos pradairos que están aquí para lle dar sombra de sombra a Rosalía.

3. CASA DA RÚA DO SOL

Casa de Rosalía na Rúa do Sol. Padrón.

Foi nesta vivenda da Rúa do Sol (actual Rodríguez do Padrón) onde Rosalía pasou a etapa máis decisiva da súa infancia, cando menos desde os 4 ata os 10 anos. Era unha edificación humilde dunha planta baixa e un andar, con ventás vidreiras no sobrado e un varandal por de dentro. Nestas casas estivo despois a escola de ferrado de Gende á que asistiron o poeta Manuel Antonio e o pintor Carlos Maside. Cara o nacente quedaba unhas das portas de acceso á cidade medieval amurallada, a Porta do Sol, que lle deu o nome antigo á rúa. Hai un debuxo de Pier Maria Baldi, que pasou por aquí acompañando a

Cosme de Medicis en 1669, no que se poden entrever as feitura da murada vila.

As noticias que tiñamos dos primeiros anos da escritora procedían exclusivamente por tradición oral da familia paterna. Sempre segundo esta versión, Rosalía viviu na chamada casa do Castro coa familia de seu pai José Martínez Viojo, capelán na Colexiata de Iria. Agora temos outras novas. Nun apuntamento redactado o 16 de xullo de 1885, o mesmo día que se enterrou a escritora, o farmacéutico Ángel Baltar asegura que se criou coa súa nai nesta casa dos avós maternos.

Residen nela desde outubro de 1842 e sabemos aínda que en Padrón tivo Rosalía a mellor amiga da súa infancia e xuventude, que non é pouco. Chamábase Arminda Giménez e andarían a enredar as dúas cos outros pícaros por estes enxidos primeiros pintados na acuarela dos seus versos:

*Inda vexo onde xogaba
cas meniñas que eu quería,
o enxidiño onde folgaba,
os rosales que coidaba
i a fontíña onde bebía.*

4. IRIA. CEMITERIO DA ADINA

Xa dixemos que Santa María de Iria aparece no medio de aquela tríade dos adeuses. Na Adina estaba a sepultura dos seus avós e a do seu pai, aos pés da epifanía esculpida na portada oxival do templo, no que exercera de capelán.

Cemiterio de Adina na igrexa de Iria. (Foto M.L. Baleirón)

*O simeterio da Adina
n'hai duda que é encantador,
cos seus olivos escuros
de vella recordazón*

Rosalía foi enterrada tamén aquí ao día seguinte do seu pasamento, o 15 de xullo de 1885, e case seis anos despois trasladáronse os seus restos ao Panteón de Galegos Ilustres, en Santiago.

Mil anos antes de que Compostela tivese sequera un nome, xa Iria figuraba inscrita coma un waypoint no mapa de Ptolomeo. Romana, sueva, medieval, barroca, que mellor lugar que este, onde tantas Irias foron, confundidas na poeira dos séculos, para entoar o *ubi sunt* latino, a pregunta das preguntas? Pero Rosalía non se interroga polas aras romanas ou polos pazos esboroados no aire de Xelmírez, que tamén os houbo. Nin

sequera pregunta polo bispo santo que repousa no sartego onde lle deron voltas para curala de pequena. Pregunta polos seus, que é onde máis a morte doe:

*Funos chamando un a un
e ningún me contestou.
(...)
¡nin un soio!... ¡nin un soio!...
Donde están?, que deles foi?*

5. CASA GRANDE DA ARRETÉN

Aquí viviron desde tempo inmemorial os antepasados de Rosalía. Era por tanto de familia fidalga, pero vinda a menos naqueles días. Aínda que reformado, o pazo conserva o aire doutro tempo, a capela brasonada e a fermosa fonte na parte posterior, o espazoso balcón coa

Casa grande da Arretén. (Foto M.L. Baleirón)

balaustrada sobre as grandes arcadas de pedra, a ampla escaleira, que nos quedou nos seus versos:

*Deserta a escalinata,
soio o paterno niño,
e enriba del caendo misteriosas,
coas sombras do crepúsculo as do
olvido.*

Babuxa. Ela óllanos desde as fiestras de Lestrobe. Baixo unha chuvia de encaixe, seguindo o curso caprichoso dunha nube, vai describindo os lugares familiares: as Brañas de Laiño, Valga, San Lois, Padrón e a Adina, para regresar ao fin á Casa Grande da Arretén. O útero materno. Lembra os cantos na capela, as risas e as danzas, as festas no terreiro do pazo. Contempla a ruína do edificio comesto polas hedras do tempo.

*E tamén vexo enloitada
da Arretén a casa nobre,
donde a miña nai foi nada
(...)*

*Mes tras mes, pedra tras pedra,
ti te irás desmoronando,
ceñida por sintas de hedra*

A vista é magnífica. Diante nosa asentouse o palacio arcebispal da Rocha Branca, o lugar onde morren os amantes do Siervo Libre de Amor de Xoán Rodríguez do Padrón, a quen Murguía fai nacer no pazo. Algúns autores atribúenlle tamén o “Romance do Conde Arnaldos”. Sería fermoso imaxinar a escena alá no mar da Arousa. O conde, co falcón na luva, e a galera, coma no verso rosaliano, vogando pola ría coas brancas velas inchadas e enxarcia de ouro torzal.

6. CASA MUSEO DE ROSALÍA DE CASTRO

A familia de Rosalía trasladouse probablemente a esta vivenda da Matanza en 1883. Conservamos unha fotografía na horta, de 1884. Ela está rodeada polos seus, ten unha flor nunha man e acariña un cadeliño pinto que se agocha, como se non quixese saír na foto. Cando no mes de abril dese mesmo ano publica *En las orillas del Sar* está gravemente enferma. “Ya que de la esperanza, para la vida mía, / triste y descolorido ha llegado el ocaso, / a mi morada oscura, desmantelada y fría / tornemos paso a paso, / porque con su alegría no aumente mi amargura/ la blanca luz del día”.

Rosalía morreu o mediodía do 15 de xullo de 1885. Entrou na morte coa mesma humildade coa que viviu, cun ramallo de pensamentos na man. “Abride a fiestra que quero ver o mar”. O mar que quixo ver no momento final era o da ría de Padrón.

A Casa Museo de Rosalía é froito da vontade e do esforzo de moitas xentes boas e xenerosas. Singularizámolas na figura do filántropo Xosé Mosquera, “O Vello dos Contos”, que botou a andar con Villar Granjel este proxecto nos anos 40 do pasado século. A recente intervención museográfica quere abrir portas e ventás para amosarlle a todos a complexidade e a riqueza da súa vida e da súa obra universais.

Rosalía non tivo nunca casa propia. Quizais por iso escribiu “Quen casa ten de seu, ten media vida”. A esta, que agora é un símbolo onde as demais

Vista da fronte da Casa de Rosalía. A Matanza

cobran sentido, acaeríalle ben sen dúbida a canción de Lucilla Galeazzi “Voglio una casa”. Unha casa para todos, acolledora e forte, humilde. Onde teña acubillo a poesía. Unha casa chea de luz coma unha estrela...

Manuel Lorenzo Baleirón

Publicamos este cuarto número da revista *Follas Novas*
grazas ao patrocinio do Concello de Dodro

CONCELLO DE
DODRO

CASA DE ROSALÍA

A Matanza
15917 Padrón
981 811 204

www.rosalia.gal

**FUNDACIÓN
ROSALÍA DE CASTRO**